

www.KitaboSunnat.com

سرشناسه	: اراکی، محسن، ۱۳۳۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: فقه نظام اقتصادی اسلام / محسن اراکی.
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ج.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۰۳۶-۳
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
یادداشت	: بالای عنوان: متن درس خارج.
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: اسلام و اقتصاد.
شناسه افزوده	: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره). انتشارات.
رده‌بندی کنگره	: ۳۶۶ الف / ۲۳۰ / BP۲
رده‌بندی دیوبندی	: ۲۹۷ / ۴۸۳۳
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۳۶۷۹۳۷۵

متن درس خارج

فقه نظام اقتصادی اسلام

جلد دوم

آیت الله محسن اراکی

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
قدس سره

۱۳۹۷

۱۲۶۶

شماره ردیف

۱۴-فقه

شماره موضوعی

۱۳۹۶-۷۲

■ فقه نظام اقتصادی اسلام / جلد دوم

● مؤلف: آیت‌الله محسن اراکی

● ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

● چاپ: افق

● نوبت و تاریخ چاپ: اول، بهار ۹۷

● شمارگان: ۳۰۰

● قیمت: ۲۴۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸

● تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۲۲۶

● شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیرى جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲

● تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوارامین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۰۳۲-۵

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
۱۷	مبحث اول: انگیزه‌های توانایی
۱۷	* انگیزه‌های دنیوی
۱۷	الف: انگیزه‌های فردی
۱۸	۱. خودکفایی و بی‌نیازی از دیگران
۲۱	۲. دستیابی به جایگاه شایسته اجتماعی و عزت در میان مردم
۲۲	۳. توسعه بر خویش و افراد تحت تکفل
۲۶	۴. رشد عقل و فهم اجتماعی
۲۸	۵. دستیابی به توانگری و گشاده‌دستی
۳۳	ب: انگیزه‌های اجتماعی
۳۳	۱. خودکفایی و بی‌نیازی
	* قاعده فقهی نفی سبیل
	۲. عزت جامعه اسلامی
۴۱	۳. برتری جامعه اسلامی
۴۴	۴. رفاه اجتماعی
۴۶	۵. مسئولیت اجتماعی

* انگیزه‌های اخروی تولید ۴۸

مبحث دوم: تکلیف اجتماعی تولید ۵۷

مطلب اول: ماهیت و جایگاه تولید اجتماعی ۵۷

جنبه اول: تولید به عنوان تکلیف اجتماعی ۵۸

۱. دلیل عقلی ۵۸

..... دلیل شرعی ۵۹

جنبه دوم: تولید اجتماعی به عنوان وسیله تأمین نیازها ۷۴

مطلب دوم: اهداف اقتصادی تولید اجتماعی ۷۹

تبیین اهداف تولید اقتصادی از نظر اسلام ۸۳

هدف اول: تأمین نیازهای فردی و اجتماعی ۸۳

۱. عقلایی بودن ۸۳

۲. مشروعیت ۸۴

۳. محدود بودن به حدود مصالح عمومی و فردی ۸۴

۴. رعایت اولویت در تأمین نیازها ۸۴

الف. رده‌بندی اصلی اولویت‌ها ۸۵

ب. رده‌بندی فرعی اولویت ۱۰۳

هدف دوم: تأمین عدالت اجتماعی ۱۰۵

هدف سوم: رفاه اقتصادی ۱۰۷

هدف چهارم و پنجم: برتری و بی‌نیازی ۱۱۰

مطلب سوم: کمیّت تولید ۱۱۱

۱. اصل مطلوبیت افزایش کمی تولید ۱۱۱

۲. حدود و ضوابط کمی تولید ۱۱۴

مطلب چهارم: کیفیت تولید ۱۱۵

قسم اول: ضوابط و شرایط سلبی تولید ۱۱۵

الف) ممنوعیت فریب ۱۱۵

ب) ممنوعیت زیان رسانی ۱۲۵

● مفهوم زیان و ضرر ۱۲۶

۲. اقسام زیان و ضرر ۱۲۸

۳. تعریف تولید زیان رسان ۱۲۸

۴. دلیل بر ممنوعیت ضرر آفرینی و زیان رسانی در فقه اسلامی ۱۲۹

نتیجه گیری ۱۳۸

۵. حدود ممنوعیت زیان رسانی در تولید اقتصادی ۱۴۰

* نقد اسلام از حضرت امام خمینی علیه السلام ۱۴۲

ج. ممنوعیت رقابت منفی (رقابت ضرری) ۱۵۰

۱. رقابت مثبت ۱۵۱

۲. رقابت منفی ۱۵۱

د. ممنوعیت انحصار تولید ۱۵۳

ه. ممنوعیت اسراف و تبذیر ۱۵۷

و. ممنوعیت تولید کالاهای ضد فرهنگی ۱۶۲

۱. کالاهای ضد ارزشی ۱۶۲

۲. کالاهایی که نشانه‌های بدعت دینی اند ۱۶۸

۳. صور تجسمی و شرک آمیز ۱۷۱

۴. کالاهای ترویج کننده فرهنگ بیگانه ۱۸۱

۵. کالاهای هنجارشکن ۱۸۱

ز. ممنوعیت تولید ابزار آلات طلا و نقره ۱۸۱

قسم دوم: شرایط و ضوابط ایجابی تولید ۲۰۱

الف. شرایط و ضوابط ایجابی الزامی تولید ۲۰۲

۱. رعایت اولویت‌های الزامی تولید ۲۰۲

- ۲۰۲ ۲. وجود منفعت عقلایی
- ۲۰۵ ۳. لزوم ترتب منفعت مباح شرعی
- ۲۲۰ ب. شرایط ایجابی ترجیحی تولید
- ۲۲۰ ۱. استحکام و اتقان کالای تولیدی
- ۲۲۳ ۲. نیکو بودن تولید
- ۲۲۶ ۳. پایین بودن بهای عرضه کالا (ارزانی کالا)
- ۲۳۲ ۴. رعایت اولویت‌های ترجیحی
- ۲۳۲ الف. اولویت نفع‌رسانی بیشتر
- ۲۳۵ ب. برابری اولویت تولیداتی که منشاء ترویج نیکی و نیکوکاری و حق باشند
- ۲۳۹ ج. تولید با هدف تقویت کشور اسلامی در میان سایر ملت‌ها
- ۲۴۱ **مبحث سوم: منابع تولید**
- ۲۴۲ **منابع تولید**
- ۲۴۳ **۱. جمعیت**
- ۲۷۱ اصول اقتصاد جمعیتی در نظام اقتصادی اسلام
- ۲۷۱ اصل نخست: بهره‌برداری حداکثری از منابع طبیعی
- ۲۷۹ اصل دوم: لزوم بکارگیری سرمایه در فعالیت‌های تولیدی
- ۲۸۳ اصل سوم: ممنوعیت بیکاری و لزوم اشتغال حداکثری
- ۲۸۳ مطلب اول: نهی از سؤال و درخواست
- ۲۸۸ مطلب دوم: ممنوعیت بیکاری
- ۲۹۱ مطلب سوم: مطلوبیت اشتغال به کار اقتصادی برای زنان
- ۲۹۲ اصل چهارم: عدالت محوری
- ۳۰۱ اصل پنجم: آزادی در چهارچوب عدالت
- ۳۰۳ **۲. دانش و مهارت**
- ۳۰۳ مطلب نخست: ارزش اقتصادی دانش و مهارت

فهرست مطالب ۹

مطلب دوم: وجوب کفایی تحصیل دانش و مهارت اقتصادی ۳۰۷

مطلب سوم: وجوب بکارگیری مهارت و خبرگی در فعالیت اقتصادی ۳۱۰

۳. ثروت‌های طبیعی ۳۱۵

فهرست مطالب ۳۲۳

www.Ketab.ir

مقدمه

در زمینه روابط تولید دو گونه پرسش قابل طرح است:
گونه نخست، پرسش‌هایی که در رابطه با قوانین حاکم بر روابط تولیدی مطرح می‌شوند و درباره واقعیت‌های حاکم بر کنش‌ها و واکنش‌ها، عرصه تولید به جستجو می‌پردازند.
مسئولیت پاسخگویی به این دسته از پرسش‌ها بر هده علم اقتصاد سیاسی است، پرسش‌هایی نظیر:

چه عواملی در چه شرایطی موجب افزایش تولید یا کاهش آن می‌شوند؟
چه عواملی در چه شرایطی و با چه هزینه‌ای موجب بهبود شرایط تولید و افزایش کمی و کیفی تولید می‌شوند؟
قوانین حاکم بر روابط فی‌مابین منابع تولید و عوامل تولید از جمله سرمایه و بازار مصرف چیست؟

پرسش‌هایی از این دست که از قوانین حاکم بر «هست»‌های روابط تولیدی به پرسش‌های می‌پردازند، پرسش‌هایی هستند که به حوزه علم اقتصاد ارتباط دارند، و در علم اقتصاد حاکم بر روابط تولیدی در پی پاسخ آنها باید به جستجو پرداخت.
گونه دوم: پرسش‌های مربوط به «باید»‌های روابط تولیدی است.
پرسش‌هایی نظیر:

آیا تولید و افزایش و بهبود آن ضرورت دارد؟ آیا اصولاً باید تولید کرد؟ بهترین انگیزه‌های تولید چیست؟

رابطه تولیدگر با طبیعت چگونه باید باشد؟

روابط دست‌اندرکاران تولید، نظیر کارفرما و کارگر با یکدیگر و کارگران با یکدیگر چگونه باید باشد؟

کالاها، باید تولید شوند، و چه کالاهایی نباید تولید شوند؟
اولویت‌های تولید کدامند؟

در تولید کالا، نظر کیفی و کمی چه شرایطی را باید رعایت کرد؟
مفهوم توسعه اقتصادی در عرصه تولید چیست، و چه توسعه‌ای شایسته و سزاوار است؟

نقش دولت در توسعه تولید چیست؟ و چگونه باید باشد؟
چه چیز را برای چه کسی باید تولید کرد؟

پاسخ این پرسش‌ها که همگی دربارهٔ «بیدها»ی تولیدند، به عهدهٔ مکتب اقتصادی است.

در این بخش از مباحث مربوط به مکتب اقتصاد اسلام، به بحث دربارهٔ پاسخ اسلام به پرسش‌های مطرح شدهٔ فوق و پرسش‌های مشابه آنها خواهیم پرداخت، و بدین وسیله نظریهٔ اسلام را در زمینهٔ تنظیم روابط تولید تبیین و تشریح خواهیم کرد.
مباحث مربوط به نظریهٔ تولید در مکتب اقتصادی اسلام را می‌توان در عنابرین زیر خلاصه کرد:

مبحث اول: انگیزه‌های تولید.

مبحث دوم: وظیفهٔ اجتماعی تولید.

مبحث سوم: منابع تولید:

جمعیت؛

دانش و خبرگی؛

طبیعت یا ثروت‌های طبیعی خام (آب، انرژی، معادن، جنگل‌ها و مراتع، ذخایر حیوانی: دریایی، هوایی و صحرایی).

مبحث چهارم: عوامل تولید:

سرمایه؛

زمین؛

نیروی کار؛

مدیریت؛

سازمان (سازمان کلان: دولت، شرکت‌های اقتصادی کلان؛ سازمان‌های خرد: نهادها و مؤسسات اقتصادی تولیدی، کارخانجات، بنگاه‌ها و کارگاه‌های تولیدی و کارگاه‌های خانگی)

مبحث پنجم: آسیب‌های تولید.